

MERGUS Tijdschrift 2006 (27 - 28)

Inhoud

P208891: Mergus Nieuwsbrief : Driemaandelijks tijdschrift van de Vogelwerkgroep Noord-West-Vlaanderen : Periode september - november 2006.

Afgiftekantoor Brugge 1, 2e afdeling

V.U. Frank De Scheemaeker, Ronselarestraat 105, 8380 Brugge

Inhoud

- 1 **Inleiding**
Frank De Scheemaeker
- 3 **Aantalsverloop van Kleine Rietgans en Kolgans in de Oostkustpolders tijdens de winter 2005/2006 en trends in verloop over de voorbije 10 jaar**
Eckhart Kuijken & Christine Verscheure
- 13 **De naakte cijfers: impressie van een dagje najaar aan de Oostkust**
David 'Billy' Herman
- 18 **Werkgroep Gierzwaluw**
Paul D'hoore
- 21 **Optrekjes voor Lapscheurse Gierzwaluwen**
Roland Dufoort,
- 23 **Onderzoek aanwezigheid Middelste Bonte Specht in Domeinbos Wijnendale te Torhout (West-Vlaanderen)**
Geert Carette
- 27 **Twee Dunbekmeeuwen – Larus genei - op bezoek in onze regio. Een eerste waarneming voor onze streek én voor Vlaanderen/België**
Guido Orbie
- 29 **Bijzondere waarnemingen in Noord-West-Vlaanderen: Waarnemingen van Duiker spec. tot Grauwe Gors.**
Periode 01/06/2006 tot 31/08/2006.
Periode 01/09/2006 tot 30/11/2006.
- 91 **Colofon**
- 93 **Inhoud**

M E R G U S

T I J D S C H R I F T

Foto - Koen Lepia

Driemaandelijks tijdschrift van de Vogelwerkgroep
Noord-West-Vlaanderen

jaargang 6 - n° 2006 (27 - 28)

september | oktober | november 2006

en Koperwiek waren dan ook erg zeldzaam in de regio. Aan de andere kant overwinterden Ijsvogel, Grote Gele Kwikstaart, Kleine Zilverreiger, Cetti's Zanger en Graszanger dan wel weer zonder zorgen! Als zeldzame gasten mochten we Ijsduiker en Woestijntapuit noteren. Leuk waren verder de regelmatige waarnemingen van Strandleeuwerik, Frater en Ijsvors in het Zwin.

Het broedvogelrapport 2006 krijgt stilletjes aan vaste vorm en zal eind maart aan alle tellers overhandigd worden. We rekenen opnieuw op jullie medewerking aan het broedvogelproject in 2007 en we duimen alvast voor de Slechtvalk als nieuwe broedvogel!

Jullie kunnen onze vogelwerkgroep steunen en alzo het Mergus Tijdschrift ook in 2007 bekomen door storting van €7 op rkn. 380-0084815-11 p.a. Mergus, Pastoriestraat 174, 8200 Brugge.

Frank De Scheemaeker

GANZEN

Aantalsverloop van Kleine Rietgans en Kolgans in de Oostkustpolders tijdens de winter 2005/2006 en trends in verloop over de voorbije 10 jaar

Eckhart Kuijken & Christine Verscheure

I. Inleiding

De voorbije 45 jaar zijn in Vlaanderen zowel de aantallen overwinterende ganzen als hun verspreiding en fenologie grondig veranderd. Dit geldt met name voor Kolganzen uit Noord-Rusland en West-Siberië en Kleine Rietganzen uit Spitsbergen. De evolutie in Vlaanderen is deels te wijten aan de toename van de betreffende broedpopulaties op zich, maar evenzeer aan het optreden van extreem harde winters (met 1962/63 en 1978/79 als records) en veranderingen in de klassieke winterpleisterplaatsen. Op deze winterpleisterplaatsen zijn vooral voedselbeschikbaarheid en jachtreglementering bepalend voor het verspreidingsbeeld (Phillipona 1972, Kuijken 1975, Owen 1990, Ebbinge 1991, Madsen et al. 1999, Fox et al 2005, Kuijken et al. 2005).

De laatste jaren lijkt de aantalsevolutie en de ruimtelijke spreiding van Kleine Rietganzen binnen de Oostkustpolders te stabiliseren, met wel een procentuele vermindering van het aandeel van de populatie dat in Vlaanderen overwintert (Kuijken 2005). De Oostkustpolders blijven voor deze soort de meest zuidelijke overwinteringsplaats. Grote aantallen Kolgans komen hier voor in strengere winters. Deze soort heeft haar verspreidingsareaal in Vlaanderen fors uitgebreid naar de Westkust, het krekengebied, de Schelde- en de Maasvallei.

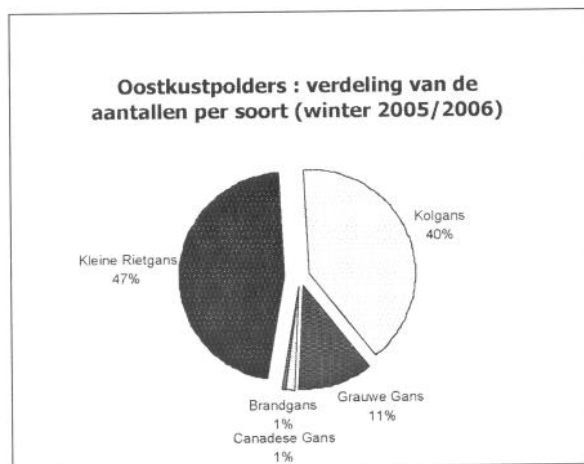
II. Vraagstelling

In de winter 2005/2006 werden tijdens 12 simultaantellingen 15 soorten ganzen geregistreerd, waarvan twee soorten opvallend sterk vertegenwoordigd zijn: 47%

Kleine Rietgans en 40% Kolgans (figuur 1). De Grauwe Gans kent een recente opkomst met 11% van het aandeel. Ook de Brandgans is minder zeldzaam geworden, al blijven de aantallen onder de 1%. Voor deze beide soorten kan geen onderscheid gemaakt worden tussen de lokale broedpopulatie ('standganzen') en de overwinteraars of doortrekkers.

Andere ganzensoorten zijn uiterst zeldzaam, komen minder dan 1% voor, en worden sporadisch opgemerkt tussen de wilde ganzen: Rotgans, Sneeuwganzen, Ross Gans, Roodhalsganzen, Dwergganzen en Rietgans. In de Oostkustpolders nemen exoten als Canadese Gans, Magelhaengans, Nijlgans en Indische Gans toe in aantal, maar maken samen nog geen 1% in van het totaal uit. Om volledig te zijn moeten we ook het voorkomen van Soepganzen vermelden. Volgens van der Jeugd et al. (2006) zijn Soepganzen vrijlevende exemplaren van alle rassen van de boerderijganzen, de gedomesticeerde vorm van de Grauwe Gans (wit of bruin) en alle hybriden tussen boerderijganzen en de Grauwe Gans, en tussen boerderijganzen en andere soorten ganzen.

We vragen ons in deze bijdrage af hoe de aantallen van de twee meest voorkomende soorten, Kleine Rietgans en Kolgans (tevens beschermde soorten) evolueren in de Oostkustpolders in de loop van de winter 2005/06. Is dit verloop de voorbije tien jaar onderhevig aan trends? Hoe gedragen beide soorten zich in een snel veranderend polderlandschap met o.a. een verdere intensivering van de landbouw met nieuwe teeltmethoden, een sterke uitbouw van reservaatgebieden, een steeds breder wordend maatschappelijk draagvlak voor de ganzen en het daarbij horend landelijk toerisme?

Figuur 1: Verdeling van het procentueel aandeel van de waargenomen ganzensoorten in de Oostkustpolders (winter 2005/2006)

III. Materiaal en methode

De Oostkustpolders vormen een functioneel organisch gegroeid geheel voor de overwinterende arctische ganzen zoals blijkt uit de analyses van de lange termijn gegevens sedert 1959 (Kuijken et al. 2005). In dit artikel worden de trends over de laatste tien winters gepresenteerd en kort besproken.

Met 'Oostkustpolders' worden de polders bedoeld in de driehoek Brugge-Oostende-Knokke. Administratief gezien omvatten ze dus ook een deel van de 'Middenkust'. De telgebieden zijn bijna steeds afgegrensd door wegen of kanalen. In totaal zijn er zowat 250 locaties met een bruto oppervlakte van ca. 30.000 ha. De gebieden kunnen gegroepeerd worden in een twaalfstal complexen; de honderdtallen in de locatiecodes geven het complexnummer. Voorbeeld: complex Damme = 1, complex Vlissegem/Klemskerke = 5, complex Uitkerke = 7, complex Zwinpolders = 10, enz.

De winterperiode wordt gedefinieerd als de periode van 1 oktober tot 31 maart. Het is zeer uitzonderlijk dat in onze regio in het zomerhalfjaar nog wilde arctische ganzen voorkomen. Tijdens deze periode worden tweewekelijkse totaalstellingen uitgevoerd, simultaan, met zeven ploegen. Tijdens deze tellingen helpt telefonisch contact om mogelijke dubbeltellingen tijdens verstoringen op te vangen. Aflezingen van ringen ondersteunen het inzicht in de verplaatsingen tijdens de tellingen. De resultaten van elke telling worden ingevoerd in een ACCESS-databank.

IV. Meteo winter 2005/06

De klimatologische waarnemingen voor de winter 2005/06 zijn gebaseerd op informatie van het KMI (België) en het KNMI (Nederland).

De herfst 2005 was in België (en Nederland) 'zéér uitzonderlijk' zacht, met temperaturen eind oktober die ongeveer 3 °C hoger waren dan normaal.

November 2005 werd gekenmerkt door normale temperatuurwaarden en normale waarden voor de zonschijnduur. Aan het eind van de maand raakte Nederland in de ban van de winter. De temperatuur daalde tot ruim beneden normaal en vooral in het oosten en zuidoosten van het land was de overlast door winterse neerslag groot.

December 2005 werd gekenmerkt door een gemiddelde temperatuurwaarden en ook het aantal uren zonschijn was normaal. Vanaf tweede Kerstdag viel in Nederland de neerslag een aantal dagen in de vorm van sneeuw. Er vormde zich in een deel van het land opnieuw een sneeuwdek dat in het noorden lokaal tot 15 cm dik was. Op de 30 december en in de nacht van 30 op 31 december viel er

op veel plaatsen sneeuw, gevolgd door onderkoelde regen met ijzelvorming tot gevolg.

In het tweede deel van de winter werd januari 2006 gekenmerkt door een zéér abnormaal hoge zonneshijnduur en een normale waarde van de gemiddelde temperatuur. In Nederland was januari vrij koud, zeer zonnig en zeer droog. Een groot deel van de maand werd het weer bepaald door hogedrukgebieden. De temperatuur lag meestal beneden het langjarig gemiddelde, zonder dat er sprake was van een overtuigende vorstperiode.

Februari, de laatste maand van de meteorologische winter, werd gekenmerkt door een zéér uitzonderlijk lage zonneshijnduur maar de waarden van de gemiddelde temperaturen waren normaal.

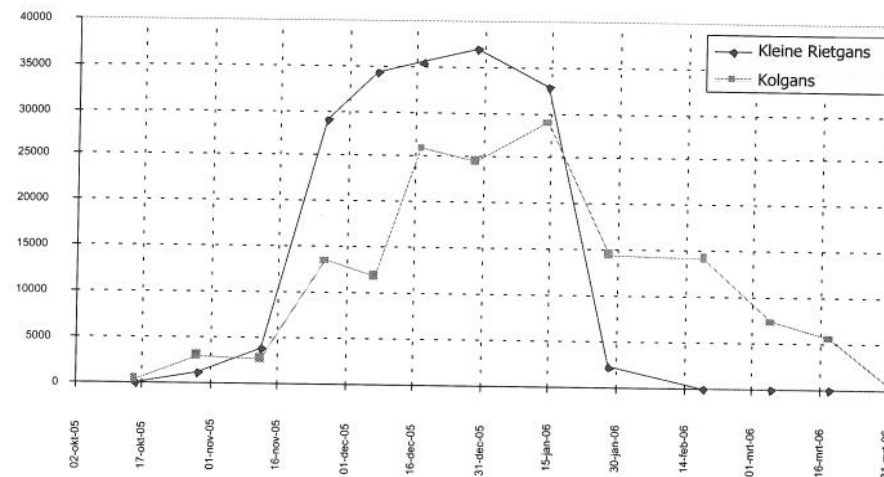
Maart, de eerste maand van de meteorologische lente, werd gekenmerkt door normale waarden van de temperaturen en van de zonneshijnduur. In Nederland was maart 2006 evenwel koud en zonnig. Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 3,9 °C (tegen normaal 5,8 °C) was maart er koud. Tot en met 23 maart was het vrijwel voortdurend koud tot zeer koud voor de tijd van het jaar. Tijdens de koudeperiodes viel de neerslag vaak in de vorm van sneeuw. Hierbij trad vooral op 1, 2 en 3 maart overlast op door gladheid. Op 2 maart lag er in een strook van de Flevopolders naar Overijssel 10 tot 25 cm sneeuw. Op het eind van de maand kwam hierin snel verandering: op 26 maart bedroeg de minimumtemperatuur in De Bilt reeds 11,8 °C.

Uit bovenstaande gegevens blijkt duidelijk dat de Oostkustregio aan de zuidelijke rand van de vorstgrens lag en dat winterse omstandigheden vooral in Nederland werden gevoeld.

V. Resultaten en bespreking

De winter 2005/06 kende in het begin een normaal verloop, met voor de Kleine Rietgans een normale aantalspiek in december, gevolgd door massale terugtrek in de tweede helft van januari (figuur 2). De aantallen Kolgans blijven laag en bereiken pas in januari een maximum. Door het lang aanhoudende winterweer in Oost-Europa (met ook in Nederland vrij lang aanhoudende lage temperaturen) blijven Kolganzen tot laat in het voorjaar aanwezig. Dit wordt verklaard door het eerder mobiele rondzwervend gedrag van de Kolgans dat we kennen uit de analyse van de kleurringgegevens (Kuijken & Verscheure 2005).

Aantalsverloop winter 2005/2006

Figuur 2: Evolutie van de aantallen van Kolgans en Kleine Rietgans voor de winter 2005/2006 in de Oostkustpolders

In de volgende paragraaf wordt een korte samenvatting gegeven van de trends in de overwinterende aantallen voor Kolgans en Kleine Rietgans (zie ook figuur 3 en 4).

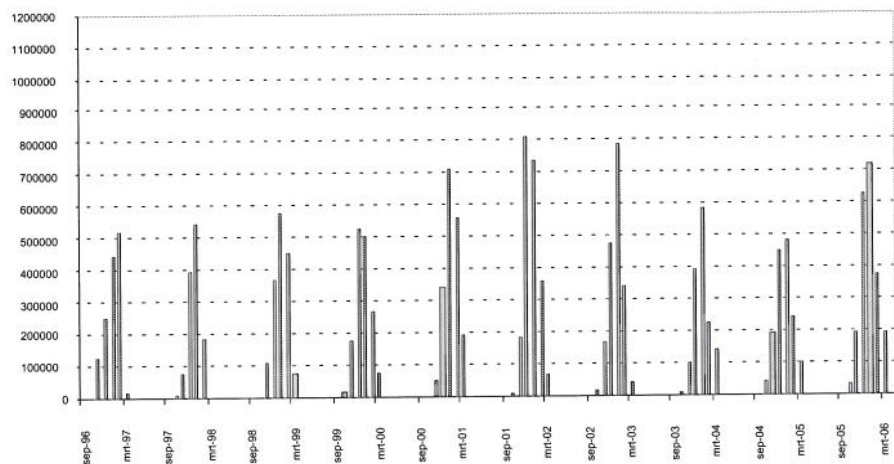
Voor beide soorten vertoont de trend in maxima en aantal gansdagen in de Oostkustpolders (en in Vlaanderen) duidelijk een verschillend patroon in de evolutie over 45 jaar. In de beginjaren zijn beide soorten in relatief lage aantallen aanwezig (tot 8.500 Kolgans en 1.500 Kleine Rietgans). De strenge winter 1978/79 deed een nooit geziene invasie ontstaan van zowat alle ganzen uit noordelijker gebieden (Nederland, Duitsland) waarbij ruim 55.000 Kolganzen en 4.250 Kleine Rietganzen in de Oostkustpolders verbleven. Deze invasie bleef niet beperkt tot de klassieke pleisterplaatsen: tot ver buiten de Oostkustpolders werden toen ganzen waargenomen, ook in Wallonië (Kuijken 1979). Na 1978/79 zorgden de reeks harde winters van 1981/82, 1984/85 en 1985/86 telkens voor piekaantallen, vooral bij de Kolgans (tussen 25.000 en 56.000 ex.).

De laatste 10 tot 12 jaar blijft het aantal Kolganzen in de Oostkustpolders relatief constant rond het wintermaximum van 25.000, met recent zelfs een duidelijke afname tot en met de winter 2004/05. Door aanhoudend winterweer tijdens het voorjaar 2006 ligt het maximum voor de Kolgans tijdens de winter 2005/06 terug wat hoger met een wintermaximum van 28.955. Dit komt overeen met eerdere vaststellingen dat Kolgans aantallen vnl. door koude winters worden bepaald. De

Kleine Rietgans vertoont een scherpe klim na 1980, waarbij de laatste tien winters een plafond wordt bereikt met maxima rond 35.000 - 38.000 ex. (Kuijken et al. 2005).

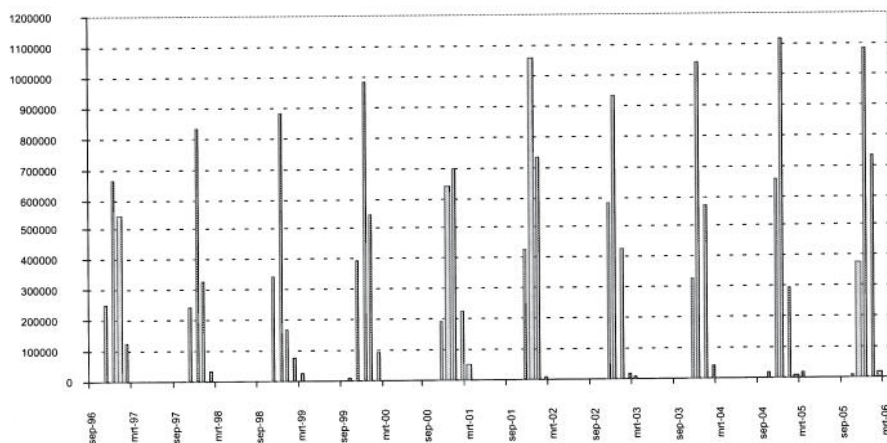
Het winterverloop en het aantal gansdagen per maand worden weergegeven in de volgende figuren.

Kolgans Oostkustpolders (gansdagen per maand)

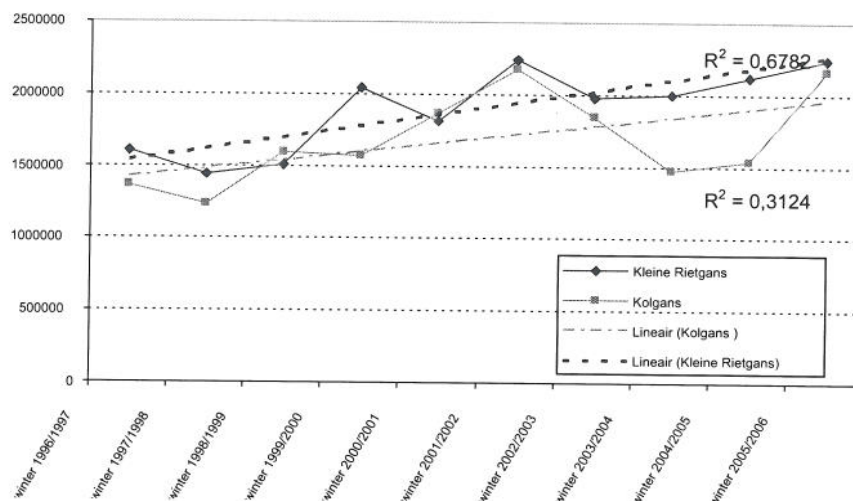
Figuur 3: Evolutie van het aantal gansdagen per maand voor de Kolgans (Oostkustpolders, 1996/97 - 2005/06)

Kleine Rietgans Oostkustpolders (gansdagen per maand)

Figuur 4: Evolutie van het aantal gansdagen per maand voor de Kleine Rietgans (Spitsbergse populatie); (Oostkustpolders, 1996/97 - 2005/06)

Trend totaal aantal gansdagen Oostkustpolders per winter in de periode 1996 - 2006 voor Kolgans en Kleine Rietgans

Figuur 5: Trends van totaal aantal gansdagen per winter voor Kolgans en Kleine Rietgans (Oostkustpolders, 1996/97 - 2005/06)

Uit het aantal gansdagen van Kolgans en Kleine Rietgans gedurende de voorbije winters blijkt dat na een sterke toename in de jaren '90 het aantal gansdagen eerder stagneert. Alleen de laatste winter 2005/06 was vrij streng en lang, en gaf opnieuw een stijging, vooral bij de Kolgans. Vanaf 1996 overstijgen de Kleine Rietgansdagen het aantal Kolgansdagen. Deze trend zet zich nog steeds verder door en de Oostkustpolders wordt in de voorbije periode steeds belangrijker voor Kleine Rietgans. De Kolgans is een mobieler soort en wijkt uit naar andere gebieden, terwijl de Kleine Rietgans vasthoudt aan de Oostkustpolders (figuur 5).

Gemiddeld verblijven tijdens recente winters resp. ca. 3-5 % en 80-85% van de totale biogeografische populaties van Kolgans en Kleine Rietgans in de Oostkustpolders. Het is duidelijk dat deze aantallen de gekende 1% norm voor waterrijke gebieden van internationale betekenis ruim overtreffen (RAMSAR-Conventionie 1971); zie ook Kuijken et al. 2005. Deze hoge aantallen liggen uiteraard mee aan de basis van de afbakening van de Speciale Beschermingszones in uitvoering van de Vogelrichtlijn 1979. Deze Vogelrichtlijngebieden in de Polders werden later aangevuld voor de Habitatrichtlijn (1992).

Voor de overige soorten ganzen verwijzen we naar de bijzondere waarnemingen op de website van Mergus, en diverse artikels in het themanummer van Natuurpunt. Oriolus (2005).

VI. Conclusie

De intensieve watervogeltellingen over heel Vlaanderen tonen het belang aan van de Oostkustpolders als enig overwinteringsgebied voor de Kleine Rietgans. In dit artikel wordt het aantalsverloop en de evolutie weergegeven.

De Oostkustpolders bieden een ruim aanbod aan voedsel, zowel op de nog aanwezige weilandcomplexen als op akkers waarop oogstresten zijn achtergebleven. De Kleine Rietgans blijft trouw aan de Oostkustpolders ondanks verstoringen en intensivering van landbouw.

De Kleine Rietgans is hier slechts een beperkte periode aanwezig en bereikt haar maximum al in december, waarna de aantallen in de tweede helft van januari zeer sterk dalen. Dit patroon verandert niet. Daardoor is de schade in de landbouw, in vergelijking met Nederland, beperkt.

De Kolgans is een soort die meer variatie vertoont in haar verspreiding. Er is naast de afhankelijkheid van de temperatuur (duidelijk geïllustreerd door winter 2005/2006) een trend naar afname van het procentueel aantal t.o.v. de Kleine Rietgans. Daardoor wordt de Oostkustpolders nog meer dan ooit hét Kleine Rietgans gebied bij uitstek, en is bescherming en rust voor een toch wel beperkte populatie bijzonder belangrijk. Gezien de toenemende verstoringen zal verwerving van meer reservaat- en rustgebied een noodzaak worden, en dit zowel door de overheid als door private natuurbeschermingsorganisaties.

VII. Dankwoord

De auteurs wensen hun uitdrukkelijke dank te betuigen aan de vele vrijwilligers die door weer en wind en vaak geplaagd door verstoringen hun telwerk met veel zorg uitvoerden.

Hoofdtellers voor de simultaantellingen tijdens de winter 2005/2006 waren Dirk Content, Franky Beidts en Geert De Clercq; Dirk Vanhoecke, Paul Lingier en Serge Allein; Guido Burggraeve en Hendrik Borglevens; Robrecht Pillen en Rudy Deplae; Frank De Scheemaeker en Dirk Vantorre; Paul D'hoore; Eckhart Kuijken, Christine Verscheure en Stijn Cooleman.

Verder kregen we belangrijke bijdragen van Wouter Courtens, Emmanuel Crul, Raymond Deman, Marcel Dehaen, Walter Hostyn, Wim Jans, Piet Lozie, Chantal Martens, Moniek Knuysen, Wim Pauwels, Dirk Raes, Bea Segers, Daniël Taillaert,

Filip en Bernadette Vanhee, Guido Orbie, Marc Van de walle, Bob Vandendriessche en de vele tientallen occasionele tellers en ringaflezers.

VIII. Literatuur

Ebbinge, B. S. 1991. *The impact of hunting on mortality rates and spatial distribution of geese wintering in the Western Palearctic*. *Ardea* 79: 197-210.

Fox, A.D., J. Madsen, H. Boyd, E. Kuijken, D.W. Norriss, I.M. Tombre and D.A. Stroud. 2005. *Effects of agricultural change on abundance, fitness components and distribution of two arctic-nesting goose populations*. *Global Change Biology* (2005) 11: 881-893.

Kuijken, E. 1975. *Oecologie van overwinterende ganzen te Damme (W.-VI.) in Westeuropes verband*. PhD. Thesis Univ. Gent; 280 pp

Kuijken, E., C. Verscheure, C. & P. Meire, 2003. *Ganzentellingen in de Oostkustpolders, winter 2002/2003*. *Mergus* 13: 3-6.

Kuijken, E. & C. Verscheure, 2004. *Simultaantellingen van overwinterende ganzen in de Oostkustpolders, seizoen 2003/04*. *Mergus* 19: 2-5.

Kuijken, E. & C. Verscheure, 2005. *Overwinterende ganzen in de Oostkustpolders: simultaantellingen*. *Mergus* 23: 2-5.

Kuijken E., 2005. *Bescherming van wilde ganzenpopulaties in Vlaanderen: verleden, heden en toekomst*. *Natuur.oriolus* 71: 170-176.

Kuijken E., C. Verscheure & P. Meire, 2005. *Generen in de Oostkustpolders: 45 jaar evolutie van aantallen en verspreiding*. *Natuur.oriolus* 71: 21-44.

Kuijken E. & C. Verscheure, 2005. *Kolganzen Anser albifrons en Kleine Rietganzen Anser brachyrhynchus met nekringen*. *Nieuwe inzichten in de regionale verspreidingsdynamiek*. *Natuur.oriolus* 71: 135-144.

Madsen, J., E. Kuijken, P. Meire, F. Cottaer, T. Haitjema, P.I. Nicolaisen, T. Bones & F. Mehlum. 1999. *Pink-footed Goose Anser brachyrhynchus: Svalbard*. pp. 82-93. In: Madsen, J., Cracknell, G. & Fox A.D. (eds.) 1999. *Goose Populations of the Western Palearctic. A review of Status and Distribution*. Wetlands International Publ. No. 48, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Rönde, Denmark. 344 pp.

Owen, M. 1990. *The damage-conservation interface illustrated by geese*. *Ibis* 132: 238-252.

Philippina, J., 1972. *Die Blessgans*. Die Neue Brehm Bücherei, Heft 457, 135 pp.

van der Jeugd, H., B. Voslamber, C. van Turnhout, H. Sierdsema, N. Feige, J. Nienhuis & K. Koffijberg, 2006. *Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

www.mergus.be

adres:

INBO, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

Lindeveld 4, 8730 Beernem

eckhart.kuijken@inbo.be

christine.verscheure@inbo.be